

Eisenhowerova doktrína

Dwight D. Eisenhower v reakci na znárodnění Suezského průplavu egyptským prezidentem Násirem přednesl projev 5. ledna 1957 před Kongresem USA, v němž nastínil základní rysy Eisenhowerovy doktríny.¹ Následující řádky se zabývají důkladnou analýzou tohoto projevu.

1 První část

V první části svého projevu konstatoval, že země Středního východu nebyly v posledních desetiletích plně samosprávné, neboť jiné státy kontrolovaly značnou část tohoto regionu a bezpečnost této oblasti byla z velké části postavena na základě jejich moci. Po skončení první světové války však došlo k tendenci směrem k samosprávě a nezávislosti. Eisenhower připomněl, že Spojené státy americké tento vývoj vedoucí k plné svrchovanosti a nezávislosti „každého národa na Středním východě“ uvítaly a podporovaly. Zdůraznil, že ačkoliv ve většině případů byl tento proces procesem mírovým, v některých případech se vyskytly problémy ohrožující mírovou povahu tohoto procesu. Tuto tezi dále konkretizoval na nedávné Suezské krizi a operaci Mušketýr s tím, že došlo k nepřátelskému útoku západoevropských mocností, jež dříve uplatňovaly v oblasti značný vliv, a rovněž izraelské angažmá v rámci tohoto konfliktu destabilizovalo region a eskalovalo napětí mezi židy a muslimy. Již tak nestabilní region byl ještě více destabilizován mezinárodním komunismem.

2 Druhá část

Ve druhé části své řeči se Eisenhower zamýšlel nad vlivem Sovětského svazu (resp. Ruska) na Středním východě. Rusové se dle něj vždy snažili ovládnout Střední východ, a to jak za cara, tak i za „bolševika“. Střední východ se podle Eisenhowera Sovětský svaz nesnažil ovládnout z ekonomických důvodů ale výhradně z politických a své tvrzení Eisenhower doložil na datech týkajících se plavby Suezským průplavem – roku 1955 sovětské plavby průplavem činily 0,75 % z celkového počtu všech plaveb. „Ike“ rovněž dodal, že hlavním vývozním artiklem zemí Středního východu je ropa, již ovšem Sovětský svaz disponuje také, proto Střední východ nehrál v ekonomických kalkulacích větší roli. Z politického hlediska

¹ January 5, 1957: Eisenhower Doctrine. <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/january-5-1957-eisenhower-doctrine> [vid 23. 2. 2019].

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

tomu však bylo jinak, neboť na obrovských ropných ložiscích, jimiž země Středního východu disponovaly, závisely z hlediska dopravy i výroby miliony lidí z Evropy, Asie a Afriky.

Tato fakta podtrhují obrovský význam Středního východu. Eisenhower ve svém projevu upozornil, že pokud by středovýchodní státy ztratily svou nezávislost a ovládly by je síly „nepřátelské svobodě“, byla by to tragédie nejen pro tento region, ale i pro mnoho dalších svobodných národů, jejichž hospodářský život by byl téměř zardoušen. Západní Evropa by byla ohrožena; neexistoval by žádný Marshallův plán a žádná Severoatlantická aliance. Svobodné národy Asie a Afriky by také byly vážně ohroženy. A na konec země Středního východu by ztratily trhy, na kterých závisí jejich ekonomika. To vše by mělo strašlivý, ne-li přímo katastrofický, dopad na ekonomiku a politické vyhlídky Spojených států amerických.

Eisenhower potom dále poukázal na významnost Středního východu nejen v rovině materiální, ale i kulturně-duchovní. Střední východ se stal kolébkou tří světových náboženství – islámu, křesťanství a judaismu. Mekce a Jeruzalému je nutno přikládat větší hodnotu a nepovažovat tato města jen za pouhé „místo na mapě“, neboť symbolizují náboženství, která učí, že duch je nadřazen hmotě a že jednotlivec má důstojnost a práva, jichž je nemůže žádná despotická vláda zbavit. I z těchto důvodů by bylo neúnosné a nežádoucí, kdyby region, v němž takovou úlohu hrály záležitosti duchovní, ovládala mocnost s přesně opačným přístupem k duchovnu, mocnost glorifikující ateistický materialismus. Eisenhower proto varoval, že komunisté se snaží maskovat své imperiální cíle prostřednictvím projevů dobré vůle a povrchně atraktivních nabídek politické, ekonomické a vojenské pomoci. Ale každý svobodný národ, který je předmětem sovětského lákání, by měl moudře prohlédnout masku zdánlivé laskavosti.

Své varování řečník přenesl též do konkrétní roviny a připomněl sovětský postup vůči pobaltským státům v roce 1939. V roce 1939 uzavřel Sovětský svaz s těmito posléze závislými zeměmi pakty vzájemné pomoci. Ještě toho roku sovětská strana deklarovala, že trvá na důsledném dodržování těchto smluv na základě vzájemné reciprocity a že všechny zvěsti o sovětizaci pobaltských států jsou jen výmysly v zájmu „společných nepřátel a všech protisovětských provokatérů“. O rok později došlo k násilné inkorporaci Estonska, Lotyšska a Litvy do Sovětského svazu. Podobně násilně byly po válce pod sovětskou kontrolu začleněny

země východní Evropy, navzdory slibům, které tyto země od SSSR v časech druhé světové války obdržely a jež často měly protichůdný charakter oproti poválečné realitě.

Stalinova smrt přinesla zdánlivou naději, že se sovětské metody změní. Varšavská smlouva z roku 1955² slibovala, že Sovětský svaz bude vzhledem ke svým satelitním státům „sledovat principy vzájemného respektu k jejich nezávislosti a svrchovanosti a nezasahování do vnitřních záležitostí“. Tyto fráze ovšem popřely hlavně sovětských tanků, jež v krvi utopily povstání v Maďarsku roku 1956. Následkem maďarské tragédie se světová úcta a víra v sovětské sliby potopily na novou úroveň. Mezinárodní komunismus potřebuje a usiluje o rozeznatelný úspěch.

Na závěr druhé části svého projevu prezident USA shrnul tři zásadní skutečnosti:

Zaprvé, Střední východ, který Rusko vždy toužilo ovládat, by dnes byl mezinárodním komunismem ceněn více než kdy jindy.

Zadruhé, sovětští vůdci nadále ukazují, že se nebudou vyhýbat využití jakýchkoli prostředků k dosažení svých vytyčených cílů.

Zatřetí, svobodné národy Středního východu potřebují a z větší části i samy chtějí zvýšenou sílu k zajištění jejich trvalé nezávislosti.

3 Třetí část

Ve třetí části se prezident Eisenhower zabýval úlohou Organizace spojených národů v případě Suezské krize a sovětské invaze do Maďarska. Podotkl, že Spojené státy americké poskytly OSN plnou podporu v souvislosti s nepřátelskými akcemi v Maďarsku a v Egyptě. Organizace spojených národů dokázala zjednat příměří a odvolat nepřátelské síly z Egypta, protože jednala s vládami a národy, které měly mravní úctu k názorům lidstva, což se také odrazilo ve Valném shromáždění OSN. V případě Maďarska však byla situace odlišná. Sovětský svaz vetoval opatření Rady bezpečnosti, která požadovala stažení sovětských ozbrojených sil z Maďarska. A ukázala nelichotivou lhostejnost k doporučením, dokonce se

² Oficiálně Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci byl vojenský pakt evropských zemí tzv. východního bloku. Existoval v letech 1955 až 1991.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

uchýlila k odsouzení Valného shromáždění. Organizace spojených národů může být vždy nápomocna, ale nemůže být zcela spolehlivým ochráncem svobody, pokud se střetává s ambicemi Sovětského svazu.

4 Čtvrtá část

Ve čtvrté části Dwight D. Eisenhower pravil, že v důsledku zmíněných okolností leží na bedrech Spojených států větší odpovědnost. Američané světu ukázali, že nikdo nemůže pochybovat o jejich odhodlání dodržovat zásadu, že síla nebude používána na mezinárodním poli pro žádný agresivní účel a že celistvost a nezávislost států Středního východu by měla být nedotknutelná. V posledních týdnech však byla oddanost těmto zásadám podrobena těžkým zkouškám. Eisenhower konstatoval, že na Středním východě je všeobecně uznáváno, stejně jako jinde na světě, že Spojené státy nepožadují politickou ani ekonomickou nadvládu nad žádným jiným lidem nebo státem. Spojené státy chtějí světové prostředí svobody, nikoliv otroctví.

Na druhou stranu mnohé, ne-li všechny, státy Středního východu si byly vědomy nebezpečí, které pramenilo z mezinárodního komunismu, a přivítaly užší spolupráci se Spojenými státy, aby dosáhly nezávislosti, hospodářského blahobytu a podnítily duchovní růst. Pokud měl Střední východ pokračovat ve své geografické úloze sjednocování namísto rozdělování Východu a Západu; pokud měly jeho obrovské přírodní zdroje sloužit blahu tamních obyvatel, jakož i ostatním; a pokud mělo být zachováno jeho kulturní dědictví i náboženství a tamní svatyně pro povznesení ducha lidu, pak byly Spojené státy povinovány zřetelněji projevit ochotu podporovat nezávislost svobodmilovných národů v tomto regionu.

5 Pátá část

V páté části Eisenhower apeloval na Kongres, aby spolupracoval na odvrácení agrese vážně ohrožující svobodný svět. Ve vztahu ke Střednímu východu vyhlásily Spojené státy americké několik exekutivních deklarácí. Eisenhower pak konkrétně zmínil tripartitní deklaraci z 25. května 1950, po níž následoval prezidentský příslib z 31. října 1950 králi Saúdské Arábie. Též byla vyhlášena prezidentská deklarace z 9. dubna 1956, že se Spojené státy v rámci zákonných prostředků postaví proti jakékoliv agresi v oblasti. Dne 29. listopadu 1956 Spojené

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

státy americké také deklarovaly, že na hrozbu územní celistvosti nebo politické nezávislosti Íránu, Iráku, Pákistánu nebo Turecka by Spojené státy pohlížely s nejvyšší mírou vážnosti. Apeloval proto na Kongres k formulaci společného díla Kongresu a exekutivy tak, aby bylo zřejmé, že v případě potřeby budou slova podpořena konkrétní akcí.

6 Šestá část

Na začátku šesté části prezident připomněl, že národní integrita svobodných států přímo souvisí s bezpečností Spojených států amerických. Spojené státy se podílely na vytvoření a podpoře bezpečnostního systému OSN. Podařilo se posílit kolektivní bezpečnostní systém OSN řadou opatření kolektivní obrany. V době Eisenhowerova projevu měly USA bezpečnostní smlouvy se 42 dalšími státy a učinily rozhodné kroky ve vztahu k Řecku a Turecku a také k Tchaj-wanu. Spojené státy tak projevíly v mnoha ohrožených oblastech svůj záměr podporovat svobodné, nezávislé vlády a mír proti vnějšímu ohrožení, zejména z pozice mezinárodního komunismu. Nyní bylo podle Eisenhowera nezbytné, aby USA projevíly odhodlání pomoci zemím Středního východu, které o to požádají.

Pomoc měla nabývat různých forem. V prvním případě se mělo jednat o hospodářskou pomoc, jež by konkrétnímu státu pomohla rozvinout jeho vlastní ekonomický potenciál za účelem zachování nezávislosti. Druhá forma měla sestávat z přímé vojenské pomoci poskytované na žádost tamních vlád. Šlo zejména o pomoc středovýchodním zemím, proti kterým by byla vedena agrese z komunistických států. Proti agresorům měla být učiněna opatření v souladu se závazky vyplývajícími ze smluv Spojených států amerických, včetně Charty Organizace spojených národů a souladu s jakýmkoli opatřeními nebo doporučeními Organizace spojených národů. Posléze se také zabýval financováním této pomoci s tím, že pro fiskální roky 1958 a 1959 měly být uvolněny prostředky ve výši 200 milionů dolarů.

7 Sedmá část

V sedmé části svého projevu Eisenhower dodal, že program nemůže vyřešit všechny problémy v regionu a ani si to neklade za cíl. Připomněl existující problémy Palestiny, vztahů mezi Izraelem a arabskými státy a otázky budoucnosti arabských uprchlíků. Poukázal také na nejistou budoucnost Suezského průplavu. Všechny tyto potíže ovšem byly zhoršeny

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

mezinárodním komunizmem, byť by tyto hrozby existovaly i bez něj. Cílem Američanů mělo být se všemi těmito problémy zabývat a rovněž podporovat OSN při jejich řešení, např. při řešení základních problémů Palestiny. Přesto šlo Eisenhowerovi primárně o zastavení komunistické hrozby – přímé i nepřímé. Podle zkušenosti se nepřímé agresi spíše nedařilo tam, kde byli dobře zajištěni i proti přímé agresi; kde vláda disponovala loajálními bezpečnostními silami a kde měli hospodářské podmínky na takové úrovni, že se komunismus nejevil jako příznivější alternativa. Právě zajištěním tohoto se zabýval prezidentův návrh, neboť ekonomické posílení zemí nebo skupin zemí s vládami oddanými zachování nezávislosti a odporu vůči podvrtné činnosti měly dokázat zajistit bezpečí před komunistickými útoky.

8 Osmá část

V osmé části svého projevu se Eisenhower nejprve obrací na Kongres s žádostí o oprávnění použít ozbrojené síly, aby mohla být bráněna územní celistvost a politická nezávislost kteréhokoli státu v oblasti ohroženého komunistickou agresi, samozřejmě na žádost tohoto ohroženého státu. V případě zásahu slíbil pravidelné informování Kongresu. Závěrem konstatoval, že je nutné ukázat zemím na Středním východě, že svou nabídku pomoci jsou Američané připraveni poskytnout, proto oznámil úmysl okamžitě poslat speciální misi do regionu.

9 Devátá část

Závěrem prezident Eisenhower konstatoval, že jím načrtnuté principy zahraniční politiky vůči Střednímu východu zahrnovaly určité zatížení a skutečná rizika pro Spojené státy americké. Připomněl však, že oběti amerického lidu ve jménu svobody od ukončení druhé světové války dosáhly mnoha miliard dolarů a tisíců vzácných životů amerických mladých lidí. Tyto oběti, díky nimž se v rozsáhlých oblastech světa podařilo zachovat svobodu, nesmí být zahozeny. V těch významných obdobích minulých se prezident a Kongres dokázali sjednotit a sloužit životně důležitým zájmům jak Spojených států amerických, tak i zbytku svobodného světa. Teď dle Eisenhowera znovu přišla příležitost znovu projevit americkou národní jednotu ve věci podpory svobody a hlubokého respektování práv a nezávislosti každého národa.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons
Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

